

4. Кримінальний кодекс України. – Харків: «ФІНН», 2008. – 224 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2135-12>
6. Ларьков А.Н. Расследование и предупреждение должностных преступлений / А.Н. Ларьков. – Москва, 1976. – 144 с.

УДК 343.1:347.963

ПІДСТАВИ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Мала О.Р., здобувач

Національна академія прокуратури України

У статті аналізуються підстави представництва прокурором інтересів осіб, яким спричинена моральна та матеріальна шкода злочиним, при провадженні в кримінальній справі, захисту інтересів держави в кримінальному судочинстві. Визначаються особливості прокурорсько-представницьких правовідносин на стадії досудового слідства.

Ключові слова: підстави представництва, моральна шкода, матеріальна шкода, кримінальне судочинство, прокурорсько-представницькі правовідносини.

Малая О.Р. ОСНОВАНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОКУРОРА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина
В статье анализируются основания для представительства прокурором интересов лиц, которым причинен материальный и моральный вред преступлением, при производстве в уголовном деле, защиты интересов государства в уголовном судопроизводстве. Определяются особенности прокурорско-представительских правоотношений на стадии досудебного следствия.

Ключевые слова: основания представительства, моральный вред, материальный вред, уголовное судопроизводство, прокурорско-представительские правоотношения.

Mala O.R. THE BASIS FOR PROSECUTOR'S REPRESENTATION IN THE CRIMINAL PROCESS / National prosecutor's academy of Ukraine, Ukraine

The article deals with the analysis of the basis for prosecutor's representation of the people who suffered from material and moral harm afflicted by a crime during the criminal process as well as for defense of the state interests in criminal proceedings. Peculiarities of procuracy – representative legal relationship at the pre-trial stage are defined.

Key words: the basis for representation, material harm, moral harm, criminal process, procuracy-representative legal relationship.

У зв'язку зі збільшенням злочинів проти власності серед інших видів злочинів останніми роками активізувалась позовна діяльність органів прокуратури в кримінальному процесі, що зумовило чимало спірних питань при застосуванні кримінально-процесуальних норм, які регулюють позовне провадження. Серед них проблеми визначення підстав для ініціювання прокурором порушення позовного провадження в кримінальному процесі. Суттєвий внесок у розробку теоретичних і практичних проблем, що виникають під час позовного провадження в кримінальному судочинстві, здійснений у роботах наступних науковців-фахівців: Азарова В.А., Альперта С.А., Бауліна Ю.В., Гошовського М.І., Грошевого Ю.М., Зинатулліна З.З., Клименка Я., Коваленко Є.Г., Кучинської О.П., Маляренка В.Т., Никоненка М.Я., Никуліна Е.С., Присяжнюка Т.М., Чельцова М.А., Циганюка Ю.В., Шадрина В.С. та інших.

У роботах вказаних авторів приділяється увага загальним положенням позовного провадження в кримінальному судочинстві, зокрема, у контексті прав потерпілого на відшкодування шкоди, завданої злочиним, однак, майже не досліджені особливості позовної діяльності прокурора в кримінальному судочинстві, зокрема, підстави для представництва прокурором інтересів громадян та держави.

У зв'язку із зазначеними обставинами *метою* статті є визначення та аналіз підстав

представництва прокурором інтересів осіб, яким спричинена моральна та матеріальна шкода злочином, при провадженні в кримінальному судочинстві, а також окреслення особливостей прокурорсько-представницьких правовідносин на стадії досудового слідства.

Аналіз документів у сфері прокурорської діяльності та статусу прокурорів – Керівні принципи щодо ролі прокурорів, прийняті ООН на 8 Конгресі з проблем злочинності, який відбувся в Гавані в 1990 році, Стандарти професійної відповідальності та викладення основних обов'язків і прав прокурорів, розроблені Міжнародною асоціацією прокурорів (МАП) у 1999 р., Рекомендація R (2000) 19 Комітету міністрів Ради Європи щодо ролі прокуратури в системі кримінального судочинства, Декларація про мінімальні стандарти щодо безпеки й захисту прокурорів та членів їх сімей, прийнята МАП на початку 2008 р. [1, 150-166] – засвідчує, що органи прокуратури розглядаються міжнародним співтовариством в першу чергу в контексті саме кримінального судочинства. При цьому важлива роль приділяється ролі прокуратури щодо захисту прав потерпілих у кримінальному судочинстві.

Втілюючи міжнародні принципи, стаття 28 КПК передбачає можливість при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом із кримінальною справою [2].

Здійснюючи нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, направлених на відшкодування шкоди, заподіяної злочинами, прокурор не тільки забезпечує неухильне виконання вимог закону щодо забезпечення прав потерпілого і цивільного позивача, але й сам, у випадках, коли цього вимагає охорона інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не можуть захистити свої права, зобов'язаний, згідно з частиною другою статті 29 КПК України, безпосередньо пред'являти або підтримувати поданий потерпілим цивільний позов про відшкодування збитків, заподіяних злочином.

Перевіряючи кримінальні справи, що знаходяться в провадженні слідчого, прокурор звертає увагу на своєчасність і результативність заходів, що вживаються до розкриття злочинів, якими заподіяно шкоду окремим громадянам або юридичним особам; повноту використання передбачених законом заходів до виявлення характеру і розміру цієї шкоди, а також до забезпечення її відшкодування.

У разі, якщо особою, яка вчинила злочин, не відшкодована спричинена шкода в добровільному порядку, найбільш ефективним правовим засобом для відновлення порушених прав та інтересів, відшкодування збитків є позов. Позовна заява може бути пред'явлена як у рамках кримінальної справи, так і в порядку цивільного судочинства.

Особливим суб'єктом, який має право заявляти позови вказаної категорії, є прокурор. З аналізу норм Закону України «Про прокуратуру», КПК України вбачається, що участь прокурора в провадженні за цивільним позовом у кримінальному процесі здійснюється у двох формах: пред'явлення позову в інтересах особи або підтримання позову, заявленого іншою особою. В обох випадках закон обумовлює його процесуальну діяльність у цьому напрямку охороною державних інтересів та прав деяких категорій громадян.

Цивільними позивачами в позовному провадженні за ініціативою прокурора є фізичні та юридичні особи, в інтересах яких був заявлений цивільний позов, але не прокурор. Саме зазначені особи є суб'єктами спірних матеріально-правових відносин, які потребують захисту свого суб'єктивного права, порушеного злочином, і лише на цих суб'єктів розповсюджуються матеріально-правові наслідки прийнятого судом рішення щодо позову прокурора.

Однак прокурора не можна вважати і представником позивача, оскільки він пред'являє позов не за дорученням останнього та не пов'язаний з його волевиявленням. Як у разі пред'явлення позову, так і в разі підтримання заявленого іншою особою позову прокурор є органом, який здійснює нагляд за законністю.

Специфіка позовної діяльності органів прокуратури обумовлена наявністю підстав для представництва інтересів держави та громадян у суді. При вирішенні питання щодо вжиття заходів цивільно-правового характеру в порядку кримінального судочинства прокурор повинен пересвідчитись у наявності підстав для пред'явлення позову (факт вчинення злочину, наявність

шкоди, причинний зв'язок між злочином та шкодою), а також підстав для представництва інтересів громадян та держави.

Чинний кримінально-процесуальний кодекс містить вказівку на внесення позовів прокурором про стягнення коштів, витрачених закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину. Відповідно до ст.93-1 КПК України кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину, за винятком випадку завдання такої шкоди при перевищенні меж необхідної оборони або в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства чи тяжкої образи з боку потерпілого, стягуються судом при постановленні вироку за позовом закладу охорони здоров'я, органу Міністерства фінансів України або прокурора в порядку, передбаченому чинним кримінально-процесуальним законодавством.

Однак чинне кримінально-процесуальне законодавство не містить підстав, за яких прокурор зобов'язаний вжити заходів цивільно-правового характеру в інтересах держави, направлених на стягнення шкоди, заподіяної злочином.

Вказана проблема заслуговує самої серйозної уваги як з теоретичного, так і з практичного боку. Сутність її полягає в тому, що стан законності і правопорядку залежить від додержання норм і принципів не тільки матеріального, але ще в більшому ступені і процесуального права. Тому участь прокурора в кримінальному судочинстві на захист інтересів держави в повній мірі може сприяти зміцненню законності в сфері економічних та інших правовідносин України.

У разі порушення в результаті злочинної діяльності інтересів держави прокурор повинен пред'явити позов в інтересах відповідного органу, якому завдано шкоду, якщо вказаним органом не пред'явлена позовна заява самостійно. У другому випадку прокурор повинен підтримувати такий позов в суді.

Однак слід зазначити, що можливість пред'явлення позову прокурора в інтересах органів державної влади, майнові права та інтереси яких порушені злочином, не позбавляє їх обов'язку дбати про відновлення вказаних прав та інтересів, відшкодування шкоди. Перекладання вказаного обов'язку на органи прокуратури може зумовити послаблення діяльності вказаних органів щодо захисту прав та інтересів держави, порушених злочином, а з іншої сторони – збільшити обов'язки прокурора, що може негативно впливати та здійснення інших функцій.

З урахуванням викладеного, вважаємо, що першочергова задача прокурора щодо охорони інтересу держави полягає не лише в тому, щоб пред'явити позов в інтересах органу державної влади, про відшкодування шкоди, завданої злочином, а й у тому, щоб вимагати від органів державної влади самостійного пред'явлення відповідного позову. Не можна не врахувати той факт, що при внесенні позовів про стягнення шкоди, завданої злочином, не стягується державне мито, отже, органи державної влади не будуть нести додаткових витрат.

У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо доцільним доповнити чинне законодавство нормами, направленими на активізацію діяльності підприємств, установ, організацій, направлених на вжиття заходів щодо стягнення шкоди, завданої злочином інтересам держави.

Щодо пред'явлення позову про відшкодування шкоди, завданої злочином, в інтересах фізичної особи, то на практиці виникають труднощі при визначенні причин, за яких особа самостійно не має можливості пред'явити позов та захистити свої інтереси в суді. На законодавчому рівні вказане питання не досить врегульоване.

Так, стаття 36-1 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що підставою представництва в суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження [3].

Аналіз положень наказу Генерального прокурора України №6-гн від 26.11.06 приводить до висновків, що прокурори зобов'язані представляти в суді інтереси неповнолітніх, інвалідів, людей похилого віку, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Однак у кожній конкретній ситуації прокурор самостійно визначає підстави для представництва інтересів громадян, у зв'язку з чим не зазначені вище підстави може також визначити в якості поважних.

З метою усунення плутанини на практиці вважаємо за необхідне внести зміни до законодавства щодо позбавлення права прокурорського представництва особи, яка має адвоката або представника.

Зміст шкоди як підстави заявлення цивільного позову в кримінальній справі є складним та об'ємним і включає в себе майнову шкоду (пряма безпосередня майнова шкода; неoderжані внаслідок злочину доходи; витрати на відновлення здоров'я потерпілого; витрати на поховання потерпілого в разі його смерті та виплати на утримання непрацездатних членів його сім'ї; витрати, пов'язані з виплатою відшкодування шкоди, заподіяної злочином (регресні вимоги)) та моральну шкоду, заподіяну фізичним та юридичним особам.

Оскільки відповідно до чинного цивільного законодавства моральна шкода полягає у фізичному болі та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням майна; у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи, така шкода є оціночним поняттям, може бути оцінена лише тією особою, якій була спричинена [4]. Отже, органам прокуратури недоцільно пред'являти позовні заяви про відшкодування моральної шкоди, оскільки ґрунтуються вони, у першу чергу, на твердженнях потерпілої сторони. У ході судового розгляду прокурор підтримує вказаний позов або заперечує проти його задоволення з урахуванням обставин справи.

З урахуванням того, що в окремих міжнародних документах звертається увага на ролі прокурорів у додержанні прав потерпілих при реалізації кримінального судочинства, позовна діяльність органів прокуратури у сфері відшкодування шкоди, завданої злочином, є ефективним заходом щодо поновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Вказаний напрям прокурорської діяльності відповідає європейським стандартам прокурорської діяльності, однак, не досить врегульований на теперішній час на законодавчому рівні та потребує вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Права людини: довідник для прокурорів / Упорядн. Марнікс Алінк. – К., 2005. – 275 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – №2. – ст.15 (із наступними змінами і доповненнями).
3. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793 (із наступними змінами і доповненнями).
4. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України, 2003. – №11. – Ст. 461.

УДК 34:316.48 (477)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Нестор Н.В., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проведено дослідження зарубіжних та вітчизняних нормативно-правових документів, що закріплюють основи для впровадження програм відновного правосуддя в систему судочинства.

Ключові слова: відновне правосуддя, медіація, посередництво, потерпілий, правопорушник.

Нестор Н.В. СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ МЕДИАЦИИ В ПРАВОВУЮ СИСТЕМУ УКРАИНЫ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина